

ZAGADNIENIA OCHRONY I KONSERWACJI SZTUKI EFEMERYCZNEJ
ZACHOWANIE DZIEDZICTWA SZTUKI WSPÓŁCZESNEJ
XX-XXI WIEKU OPARTE NA SZTUCE
W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ.
STUDIA PRZYPADKÓW Z WARSZAWY

Anna Kowalik

promotor: prof. dr hab. Iwona Szmelter

Doktorat na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki

Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie

STRESZCZENIE

Otoczająca nas sztuka wizualna w przestrzeni publicznej staje się na naszych oczach dziedzictwem kultury i sztuki. Dzięki wartościom, jakie posiada wraz z odróżnialnością jej od wandalizmu, może cieszyć nas zarówno teraz, jak i w przyszłości. W tym kierunku zostały podjęte starania w dysertacji doktorskiej, która obejmuje badania współczesnej sztuki efemerycznej w kontekście ochrony jej dziedzictwa dla zrównoważonego rozwoju w przestrzeni publicznej. Opracowanie otwierają ogólne zagadnienia sztuki o charakterze efemerycznym, które przedstawione zostały na linii czasu – zaczynając od okresu romantyzmu i kończąc na sztuce obecnej. Następnie przedstawione zostały problemy jej istnienia w przestrzeni publicznej Warszawy. Dało to możliwość bliższego przyjrzenia się cennym i nietrwałym formom sztuki, które narażone są na bezpowrotną utratę, o ile nie będzie zastosowane nowe podejście do metod ich ochrony. Założenie i zakres analiz dotyczą badań teoretycznych i praktycznych nad rodzajami rozszerzonej dokumentacji z alternatywą dla jej ewentualnego zachowania. Jest to próba odpowiedzi na pytanie: jaki powinien być w XXI wieku stosunek konserwatora-kuratora do dzieł sztuki o charakterze efemerycznym usytuowanych w przestrzeni publicznej?

Wielość możliwych odpowiedzi wynika z różnorodnego charakteru dzieł i roli autorów oraz odbiorców (artystów, writerów i społeczności). Stąd teza badań dotyczy niezbędnej i pilnej potrzeby opracowania specyfiki postępowania w obliczu problemów, jakie niosą dzieła sztuki efemerycznej: postępowania wobec utraty ich idei, nietrwałości technik i materiałów. To zadanie wykracza poza standardy postępowania konserwacji-restauracji tradycyjnych dzieł mających trwałość za standard. Umiejętność dostrzeżenia tych rozbieżności, następnie kreatywnego i szerokiego planowania nietypowego procesu ochrony i opieki dostosowanych do potrzeb dzieła, stanowią istotny element pracy konserwatorskiej.

Nowe formy sztuki w przestrzeni publicznej implikują powstanie nowych zagadnień konserwatorskich. Tradycyjne metody często nie mogą być stosowane, a zasady związane z konserwacją-restauracją nie mają już w pełni swojego pierwotnego znaczenia dla najnowszych dzieł

sztuki. To implikuje transformacje etyki w ochronie i konserwacji w kierunku paradygmatu procesualności we współczesnej teorii konserwacji. Celem badań i analiz było dokonanie próby uporządkowania wiedzy o współczesnej sztuce w przestrzeni publicznej, terminologii i spojrzenia na nowo na badane zagadnienia. Opisane zostały tendencje artystyczne sztuki nowoczesnej i współczesnej oraz ich wpływ na zły stan zachowania dzieł sztuki efemerycznej. Zamierzona lub przypadkowa nietrwałość tych prac jest niewątpliwie konsekwencją rozmaitych twórczych eksperymentów, świadomych prowokacji artystycznych, czasami niewiedzy z zakresu technologii artystycznych i skłonności do działań *ad hoc*.

W wyniku badań przedstawiono opracowanie odmiennej propozycji rozumienia, interpretacji oraz ochrony wieloaspektowej struktury sztuki efemerycznej XX-XXI wieku w przestrzeni publicznej. Począwszy od dokładnego przyjrzenia się kwestiom wolności twórczej autorów, zachowania autentyzmu i tożsamości dzieł aż do ich kontekstu społecznego. Obejmuje ono nowe zagadnienia w zakresie kultury, antropologii, socjologii i prawa, w tym prawa autorskiego oraz urbanizmu. Autorka przedstawiła kompleksowe podejście do zagadnienia zarówno samej sztuki, jak i przestrzeni, w której się ona znajduje. Analiza oparta jest na przykładach dzieł i działań na terenie Warszawy i dowodzi ciągłości historii miasta z jego doświadczeniem odnowy po zniszczeniach wojennych, a kończąc na aktualnych działaniach artystycznych i społecznych, takich jak street art czy graffiti. Zebrane w trakcie badań dane obejmują analizę twórczości wybranych współczesnych writerów i artystów o zróżnicowanym wyrazie w zakresie przekazu idei, wykorzystujących w pracach materiały efemeryczne, zwracając uwagę na ich odrębny charakter i podobieństwa. Przeprowadzono prawie trzydzieści wywiadów i ankietę, w której wzięło blisko 350 mieszkańców Warszawy, co pozwoliło na opracowanie metod i wskazówek ochrony oraz kompleksowej opieki pod kątem konserwatorskim i kuratorskim. Badania kontekstu powstania sztuki efemerycznej oraz jej kulturowe konotacje z zakresu filozofii, socjologii i antropologii są istotne z punktu widzenia uchwycenia elementów genezy dzieł. Wybrano dzieła graffiti i street artu, które różnią się między sobą pod kątem wartości estetycznych, społecznych i ekonomicznych, tak by pokazać różne problemy a tym samym różne konserwatorsko-kuratorskie podejścia do sztuki w przestrzeni publicznej.

Priorytet w zachowaniu sztuki efemerycznej stanowi rozszerzona dokumentacja. Dodatkowe badania i analizy zmierzające do udokumentowania procesów twórczych pozwalają lepiej zrozumieć zmienną rolę idei i materii, co decyduje o różnych przejawach trwałości/nietrwałości tej sztuki, będących problemem jej istnienia. Kompleksowa ochrona obejmowała dokumentację zarówno intencji artystów, historii, procesu tworzenia oraz technik i materii, jak i kontekstu kulturowego, socjologiczno-ekonomicznego i antropologicznego. Jednocześnie przewiduje ona stosowanie prewencji, zachowanie funkcji dzieł oraz antycypowanie możliwości konserwacji-restauracji-rekonstrukcji, ekspozycji oraz wystawiennictwa z zachowaniem integralności dzieł. Wiedza przed diagnozą i projektem konserwatorskim rośnie dzięki wielodyscyplinarnym badaniom, wykorzystaniu nowych badań nieniszczących, analizy roli obserwacji fizycznej dzieł w różnych metodach fotograficznych, rejestracji video z dronów oraz możliwości jakie dają nam skany 3D oraz nowoczesne programy graficzne. Wyniki są elementem dokumentacji i cyfryzacji informacji w archiwach i nie tylko. Rozszerzona dokumentacja to alternatywa w stosunku do zaniku/śmierci sztuki efemerycznej. Dokumentacja może być też podstawą i stanowić źródło wiedzy dla przedłużenia egzystencji dzieł. Jej dane dotyczą identyfikacji, możliwości

przeprowadzania prac konserwatorskich, w tym konserwacji profilaktycznej, konserwacji-restauracji, rekonstrukcji czy też wizualizacji cyfrowej. W przyszłości na dokumentacji naukowo-konserwatorskiej będą mogły bazować ewentualne projekty konserwatorskie i ponowna re-prezentacja dzieł.

Opracowanie odpowiada na wyzwanie zachowania dzieł efemerycznych w przestrzeni publicznej, często hybrydowych, kompleksowych, będących projektem czy zapisem; zawierających elementy różnych dyscyplin sztuki, w większym lub mniejszym stopniu stanowiąc korespondencję i/lub syntezę sztuk. W podsumowaniu autorka nawiązała do udowodnienia tezy o niezbędności ochrony i konserwacji wartościowych dzieł sztuki o charakterze efemerycznym z przykładami z terenu Warszawy. Przedstawiła zagadnienia ochrony konserwatorsko-kurator-skiej w odniesieniu do ich szerszego znaczenia: obejmującego wyniki badań kontekstu kulturowego sztuki efemerycznej, usytuowania jej zarówno na szerszym tle sztuk wizualnych i antropologii, jak i na podstawie aktualnych dyskursów kultury oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Słowa kluczowe: *ochrona współczesnego dziedzictwa kultury, sztuka w przestrzeni publicznej, street art, graffiti, rozszerzona dokumentacja naukowo-konserwatorska, konserwacja-restauracja-rekonstrukcja sztuki współczesnej*

ABSTRACT

The visual art in public space that is surrounding us, in front of our eyes becomes cultural and artistic heritage. Thanks to the values it holds, in hand with distinguishability from vandalism, it can enrich and please us both now and in the future. In that direction went the efforts in the doctoral dissertation, which encompasses research of contemporary ephemeral art in the context of protection of its heritage for balanced development in public space. The elaboration is opened by general issues of art of the ephemeral characteristic, which were depicted on a timeline – starting from the period of Romanticism and ending with contemporary art. Next were presented problems of its existence in public space in Warsaw. It provided an opportunity for a close examination of valuable yet impermanent forms of art, which are endangered with an irreversible loss if a new approach to methods of its protection is not implemented. The tenets and scope of analyses concern theoretical and practical research on types of expanded documentation with an alternative to its possible preservation. It is an attempt of answering a question: what should be a conservator-curator's attitude in the 21st century to works of art of an ephemeral character, situated in the public space?

Variety of possible answers comes from diversity of the character of works of art and the role of their authors and perceptors (artists, writers and community). Thus, the thesis of the research concerns a necessary and immediate need of developing a specificity of proceeding when faced with the loss of their concept, impermanence of techniques and materials. This task exceeds the

standards of action in conservation-restoration of traditional artefacts, which norm is permanence. An ability of noticing these discrepancies and then creative and broad planning of an atypical process of protection and care, adjusted to the needs of the artwork, are an important part of the conservator's work.

New forms of art in public space imply creation of new issues in conservation. Traditional methods often cannot be implemented and the rules concerning conservation and restoration lose their primary meaning for the most contemporary works of art. This implies a transformation of ethics in protection and conservation, in the direction of a paradigm of processuality in the current theory of conservation. The aim of research and analyses was an attempt of organising the knowledge of contemporary art in public spaces, terminology and a fresh look on the studied matters. There were described artistic tendencies of modern and contemporary art and their influence on a poor state of preservation of ephemeral artworks. An intended or accidental impermanence of these works is undoubtedly a consequence of various creative experiments, conscious artistic provocations and sometimes lack of knowledge of techniques in art and a tendency of acting on *ad hoc*.

In result of the research, there was presented an elaboration of a distinct proposition of understanding, interpretation and protection of multifaceted structure of ephemeral art of the 20th-21st century in the public space. Starting from examining the questions of creative freedom of the authors, preserving authenticity and identity of artworks in their social context. It encompasses new issues in the fields of culture, anthropology, sociology and law, including copyright law, and urbanism. The author presented a complex approach to the matter of both the art itself and the space within which it exists. The analysis is based on case studies of artworks and actions in the area of Warsaw and it proves a continuity in the history of the city, with its experience of renewal after damages from the war, ending with current artistic activities such as street art or graffiti. Data collected during the study cover an analysis of creative work of selected writers and artists of a diverse expression in terms of transmission of ideas, ones that use ephemeral materials in their artworks, paying attention to their distinct character and similarities. There were conducted almost thirty interviews and a questionnaire which was completed by nearly 350 citizens of Warsaw, which allowed a development of methods and guidance for protection and complex care in terms of conservation and curatorship. The studies of the context of emergence of ephemeral art and its cultural connotations in the fields of philosophy, sociology and anthropology are important from the viewpoint of capturing of the elements of the genesis of artworks. There were selected graffiti and street art works which are distinct from one another in terms of aesthetic, social and economic values, in order to present various problems and at the same time the diversity of approaches to art in public spaces in conservation and curatorship.

A priority in preserving the ephemeral art is an expanded documentation. Additional research and analyses aiming to document artistic process, allow us to better understand an ever-changing role of idea and matter which are conclusive when it comes to various manifestations of permanence/impermanence of such art, which are the problem of their existence. A complex protection included a documentation of artists' intent, history, process of creation and techniques materials along with the cultural, social-economical and anthropological context. Contemporaneously, it provides an implementation of preventive care, preservation of the function

of artworks and anticipates a possibility of conservation-restoration-reconstruction, exposition and presentation, assuming keeping the works' integrity. The knowledge before diagnosis a conservation project, grows thanks to utilisation of new, non-damaging methods of research, an analysis of the importance of physical observation using various photographic methods, recording of videos by drones and possibilities provided by 3D scans and modern graphic software. They are an element of documentation and digitalisation of information in archives and beyond. An expanded documentation is an alternative to the loss/death of ephemeral art. A documentation can also become a fundament and provide a source of knowledge needed for prolongation of the existence of works of art. It's data concern identification, possibilities of conducting conservation works, including preventive conservation, conservation-restoration, reconstruction or digital visualisation. In the future, on the scientific conservator's documentation it will be possible to base possible conservation projects and another re-presentation of the artwork.

The study answers the challenge of preservation of ephemeral artworks in public space, often hybrid, complex, being a project or a record; including elements of diverse disciplines of art, constituting to a higher or lower degree a correspondence and/or synthesis of arts. In the summary the author refers to the proof of the thesis about indispensability of protection and conservation of valuable artworks of an ephemeral character, with case studies from the area of Warsaw. She presented issues of a conservator and curator's care in relation to their broader meaning: including the results of research of cultural context of ephemeral art, its situation within both broader background of visual arts and anthropology, and also on the basis of current discourses in culture and preservation of cultural heritage.

Keywords: preservation of contemporary culture heritage, art in public space, street art, graffiti, expanded documentation, conservation-restoration-reconstruction of contemporary art